

Van vroeger en nu

G.F. Makkink

Met tekeningen van de schrijver.

Veertig jaar 'Het Vogeljaar'! En een uitnodiging om daarvoor een bijdrage te schrijven. Toen het tijdschrift in 1952 begon, had ik mijn 'vogelcarrière' al achttien jaar achter de rug en ik was weer een gewone vogelaar geworden. Daarom bepaal ik mij eerst tot die vroege periode. Hoe raakte ik eigenlijk door het 'vogelvirus' besmet en verslingerd aan vogelonderzoek? Was het doordat ik als jongetje voor het eerst echte Ooievaars zag – veel eerder dan op mijn toverlantaarnplaatjes –, als ik met mijn moeder en zusje jaar op jaar langs Windesheim spoorde, waar ze hun nest hadden op het dak van een boerderij? Of waren het de Verkade's plaatjes van vogels, of de vogelfoto's met tekst van R. Tepe in het weekblad 'De Prins', dat wij thuis hadden?

In de eerste klas van de HBS kreeg ik als leraar dr. P.M. Keer, de bewerker van Calwer's Keverboek en Ter Haar's Vlinderboek. Hij maakte met belangstellende leerlingen wandelingen in de omgeving van Zutphen. Van de tweede klas af werd G. van der Meer de plant- en dierkundeleraar.

Hij was mede-auteur van 'De Nederlandsche Vogels' van C. Eijkman c.s. Ik bezocht hem vaak thuis en leerde bij hem het vogelgeografische werk van O. Kleinschmidt kennen. Diens onvolprezen boek 'Die Singvögel der Heimat' had ik al van een Duitse vriend van mijn vader cadeau gekregen. Van Van der Meer leende ik de beroemde boeken van H. Gätke en J.A. Palmén over vogeltrek. Van Feiko Koster, de eerste voorzitter van de Nederlandsche Jeugdbond voor Natuurstudie (NJJ), leerde ik vogelgeluiden. Hij was journalist bij de Zutphense krant en schreef later het boekje 'Natuurbescherming in Nederland' (1938). Maar mijn diepere interesse voor het gedrag van dieren heb ik te danken aan professor H.J. Jordan, die in mijn HBS-tijd een voordracht hield over dierpsychologie voor het genootschap Fysica in Zutphen.

Intussen hadden we ook een natuurclub opgericht, die sloot zich al gauw bij de NJJ aan. Zo kwam ik in aanraking met anderen die achter de vogels aan zaten. Met een Amsterdamse vogel-

vriend beloerde ik het gedrag van Kemphaantjes in de IJdoornpolder. En met Niko Tinbergen deed ik ethologische waarnemingen op wijlen 'De Beer'. Niko keek vooral naar Visdieven en meeuwen, ik naar Bergeenden en Kluten. Dit vogelparadijs ging ten onder ten behoeve van de Europoort, maar gelukkig hebben wij het boek 'Het Vogeleiland' (1928) nog en de naam 'Beerkanaal' op de kaart.

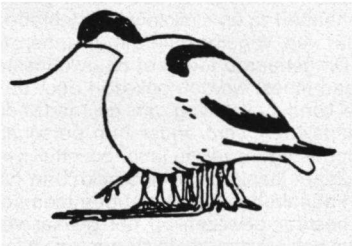
Met mijn jaargenoot in biologie, Wim van Dobben, maakte ik in die tijd veel tochten rondom Utrecht, onder andere naar het Waschmeertje onder Hilversum. Hierin loosde die gemeente afvalwater, maar ondanks de stank zaten er veel Porseleinhoentjes. In oktober van 1929 deden wij voor de Club van Zuiderzeewaarnemers een week lang trekwaarnemingen op Schokland, toen dat nog een eiland was. Waar nu de scheepswrakken in het voormalige kerkje staan tentoongesteld, stonden onze britsen met strozakken. Het jaar daarop deden wij trekonderzoek op Vlieland in het kader van een waar-

Kreekje in het slik van de vroegere Brielse Maas.

Foto: G.F. Makkink.

neemcampagne van de 'Vogelwarte Helgoland'. In dat jaar werd ook het Vogeltrekstation opgericht, waarover Van Dobben meer vertelt. Ik heb daar enkele jaren aan meegewerkt. Zo nam ik in 1932 de herfsttrek waar op Schiermonnikoog en in 1933 de nazomertrek van zangertjes op Rottumeroog. Gelijktijdig gebeurde dat op andere plaatsen. Op het schor van Rottum lag een grote rieten stormbal, waarin spinnen beschutting vonden. Als je naar binnen kroop zat je oog in oog met Fitissen of Gekraagde Roodstaartjes. In het enige boompje, in het tuintje van de familie Toxopeus, zat daar een Bladkoninkje, dat zich zonder moeite liet bekijken. Een kort bezoek op 1 september 1991 toonde dat het tuintje en omgeving zich hadden ontwikkeld tot een prachtige, vochtige duinvallei met struweel van Duindoorn, Liguster en Abeel. De talrijke Moeraswespenorchissen waren uitgebloeid, maar het Rondbladig Wintergroen stond nog massaal in bloei. De Waterlil had er dit jaar gebroed en wij hoorden er een.

Kluut met jongen.

In de herfst van 1933 was ik op Texel. Daarvan is me een geval van de 'geheime trek' van H. Gätkke bijgebleven. Ik lag op mijn rug in het duin met de kijker in de blauwe lucht te turen en zag opeens heel hoog lijsters trekken. De duur van deze waarneming en een schatting van de dichtheid, de breedte en de snelheid van de troep, leverde een aantal op van minstens een half miljoen vogels!

Toen ik bij het vogeltrekstation werkte heb ik ook veel ethologisch onderzoek gedaan, met name op Vlieland en Texel. Het betrof vooral de paarre-

Poetsende Bergeend.

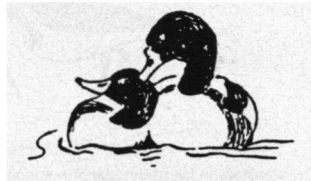
aties van Scholeksters. Ik woonde er aan de duinrand in een onbewoonbaar verklaard arbeidershuisje van Staatsbosbeheer en had op de dijk van een plas met slikoevers in de Prins Hendrikpolder een kippenhokje laten zetten. 's Morgens voor het licht werd kropen mijn helper en ik achter onze kijkgat, met stro in onze klompen en een primus aan tegen de kou. Dan dicteerde ik wat ik zag en mijn hulp stenogafeerde het. De oogst werd 's middags uitgewerkt. In de Kroonspolders op Vlieland deed ik waarnemingen aan

Eidereenden. Bij het ochtendgloren kwamen daar vier à vijf honderd stuks bijeen op zoet- of brakwaterplassen om te baltsen, waarbij de mannetjes hun welluidende geroekoe lieten horen.

In juni 1934 maakte de vervangende militaire dienst (op het Centraal Bureau voor Statistiek) een eind aan mijn onderzoek. De resultaten ervan zijn te vinden in 'De Levende Natuur' en in 'Ardea'. Er was nog een korte, maar verfrissende, onderbreking om met Van Dobben en Joost ter Pelkwijk een week trek waar te nemen op Cap Gris-Nez.

De ethologie werd verder ontwikkeld door Adriaan Kortlandt (aan Aalscholvers) en vooral door N. Tinbergen. Zijn werk aan de Universiteit van Leiden gaf hem gelegenheid ook de ethologie van insecten en vissen (Driedoornig Stekelbaarsje) te bestuderen en experimentele methoden toe te passen. Hij maakte school met zijn praktica: 's winters in het lab, 's zomers buiten bij Hulshorst. In 1949 zette hij zijn werk voort in Oxford, terwijl hier J.J. van Iersel, G. Baerends, P. Kruyt, P. Sevenster en anderen de ethologie verder ontwikkelden. Voor zijn baanbrekende inzet kreeg Niko met Konrad Lorenz en Carl von Frisch in 1973 de Nobelprijs.

In onze NJN-tijd kwam de ethologie niet zomaar uit de lucht vallen. Onze voorgangers waren behalve Von Frisch en Lorenz, Jan Verwey, die de Blauwe Reiger en de Kievit uitvoerig had bestudeerd, en nog wat eerder Julian Huxley, de latere directeur van Unesco. Hij had grondleggende studies verricht over het gedrag van de Grutto en de Fuut. Grote invloed ging uit van Jac. P. Thijsse, met name van zijn 'Vogeljaar' (1904) en 'Het intieme leven der vogels' (1906). Belangrijk voor

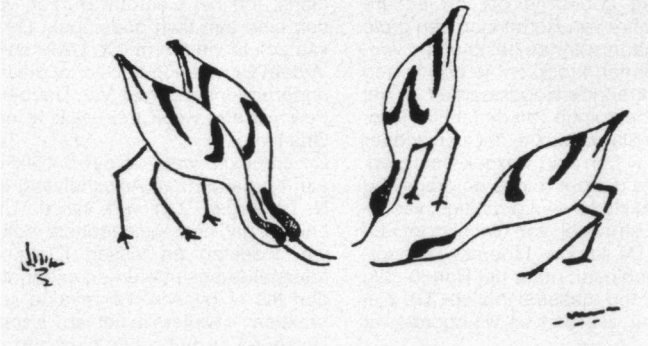
Paartje Bergeend.

de ethologie en inspirerend voor ons was A.F.J. Portielje, die met de dieren in Artis wist om te gaan dank zij zijn kennis van hun gedrag. Ook prikkelde ons het theoretisch werk van J.A. Bierens de Haan. Veel hadden wij aan het werk van buitenlandse onderzoekers als J. Von Uexküll, H.E. Howard, E. Selous, J.H. Fabre, het echtpaar O. en K. Heinroth en anderen. En had niet al eerder het werk van Alfred Brehm onze interesse gewekt?

Nu ik na een periode van 55 jaar terugkijk naar mijn oude liefde, de ethologie, zie ik dat de technische middelen daarin veel nieuwe mogelijkheden hebben geopend. Ik noem de radiozender-tjes, waarmee proefdieren hun omzwervingen verraden; videoregistratie, die het herhalen van waarnemingen mogelijk maakt; toediening van psychofarmaca en neurotransmitters, die het gedrag beïnvloeden. En natuurlijk de computers, die snelle en grondige bewerking van waarne-

mingen mogelijk maken en waarmee door simulatie van gedrag, theorieën kunnen worden getoetst. Ook het onderzoek van gedrag op het hormoon- en immuunsysteem van dieren (P.R. Wiepkema c.s.) opent wijde perspectieven, ook voor de mens.

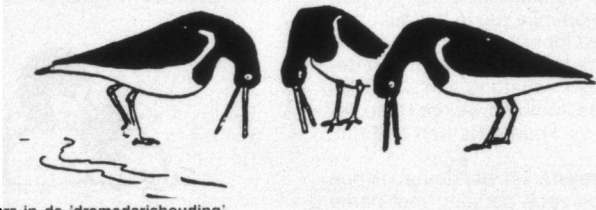
in beginsel alle Europese vogels onder bescherming en bevat verder artikelen die ook hun biotoon veilig kunnen stellen. Uit de kranten is bekend dat ex-minister Braks een paar keer kon worden veroordeeld wegens zijn beleid jegens ganzen, dank zij deze richtlijn.

Groepje Kluten.

Vroeger was er vooral de beschrijvende, vergelijkende en verklarende ethologie en een begin van een experimentele, maar nu begint er een toegepaste ethologie op gang te komen. Deze technologische ethologie stelt een diervriendelijker veehouderij in uitzicht zonder gestoord gedrag van dieren en van hun houders. Veel vormen van stress in onze industriële en steeds verder geurbaniseerde samenleving ontwrichten ons gedrag. De vraag naar de overlevingswaarde van normaal gedrag, die Niko zich al zeer vroeg voor dieren stelde, krijgt in onze wereld vol stress een dramatische actualiteit voor onszelf en onze samenleving.

Waakzaamheid jegens jagers blijft geboden. In 1980 hebben zij op slinkse wijze geprobeerd het bestuur van Vogelbescherming binnen te dringen. Dit gebeurde toen het nieuwe instituut Ledenraad moest worden gekozen door de leden. Bij de kandidaatstelling van de raadsleden van de raadsleden werd onder hun personalia hun standpunt tegenover de jacht opzettelijk verzwegen. Jaap Taapken, Hein Stockmann (van Kritisch Faunabeheer) en ik hebben toen het volledige bestuur gewezen op het gevaar voor een rel. Het besloot daarop de stemming uit te stellen en eerst de leden beter te informeren. Dit maakte een van de jagerleden zo kwaad, dat hij tegen

Tepietende Scholeksters in de 'dromedarishouding'.

Als wij zouden mogen spreken van gestoord gedrag als varkens rozen gingen eten, zouden wij dan ook niet van gestoorde mensen mogen spreken, die voor genoeg dieren doden? Dit vreemde genot puzzelde mij als jongetje, toen een jagende vriend van mijn vader ontdeaan en bijna huilend bij ons kwam binnen lopen: hij had zijn eigen hond doodgeschoten! Waarom geen honden, maar wel Hazen schieten? Misschien komt hieruit mijn sympathie voort voor de Stichting Kritisch Faunabeheer en de Stichting Mondiaal Alternatief (SMA). De laatste werd door Ernst Bartels en Fanny Rosenzweig in 1974 opgericht. Zij ondernamen een omvangrijke actie tegen de massale vogelvangst en -jacht in Italië. Ik was enkele jaren adviseur van de Stichting Mondiaal Alternatief en maakte van nabij mee hoe uit hun initiatief de Europese Vogelrichtlijn voortkwam. Deze werd in 1979 van kracht en stelt

het bestuur een kort geding aanspande wegens onbehoorlijk bestuur. Tot ieders verbazing verloor Vogelbescherming, maar zij won in hoger beroep. Het is goed nog even te benadrukken dat bij volgende kandidaatstellingen op volledigheid van de personalia wordt toegezien. Naast de ethologie en ecologie (van vogels en mens) vormt de faunistiek de noodzakelijke grondslag voor hun behoud. 'Het Vogeljaar' en het enthousiasme van zijn redactie, medewerkers en lezers dragen daaraan in belangrijke mate bij. Ik wens ons tijdschrift dan ook een bloeiend voortbestaan toe.

■ Drs. G.F. Makkink, Eekhoornlaan 10, 6705 CH Wageningen.